

לב להבין

הבנה ועיון במקרא על סדר פרשת השבוע

לב הדברים – ביאורי מקראות

עם בניו. וייתכן שכל מה שהודה לו הוא ביחס אליו, אבל לא כלפי בניו. וזה מתבטא במה שלמרות שיעקב ניצח את שרו של עשו, בכל זאת נגע המלאך בכף ירך יעקב, וקיימא לן ש'בנא - כרעי' דאבוה הוא - להורות שלבניו עדיין לא נתפייס להודות על הברכות.

ולפי זה יבואר הפסוק 'ויזרח לו השמש' - ליעקב דייקא, ואילו לבניו - לא זרחח. והיא הנותנת ש'על כן לא יאכלו בני ישראל את גיד הנשה', כיוון שהמאבק עודנו מתמשך עד ליום שבו תזרח ליראי ה' שמש צדקה מרפא בכנפיה.

וַיִּקְרָא יַעֲקֹב שֵׁם הַמָּקוֹם פְּנִיאל כִּי רָאִיתִי אֶל-לְהִים פָּנִים אֶל פָּנִים וַתִּצָּצֶל נַפְשִׁי: (לב, לא)

במקומות רבים אנו מוצאים שינויים בכתוב בשם של המקומות - אך כאן היה זה תוך כדי דיבור - ובחדא מחתא נכתב שיעקב קרא שם המקום פניאל ומיד לאחר מכן כבר נקרא פנואל ב-ו', וצריכים אנו להבין את פשר העניין.

ואפשר לבאר ע"פ יסודו של מו"ר בעל ה'בן מלך', שמשמעות השינוי בין האות י' לאות ו', יסודו בחילוק בין דבר שבא דרך מקרה, לבין דבר ההווה ומתחדש תמיד. ודוגמא לדבר מה שנכתב בפסוק "וַיִּקְרָא הָאָדָם שֵׁם אִשְׁתּוֹ חַוָּה כִּי הִוא הָיְתָה אִמָּה כָּל חַי" ופירש"י שהשם 'חווה' - יסודו הוא מלשון 'חיה' - מיילדת. ומה שבאמת לא נקראה 'חיה' הוא מפני שבעוד 'חיה' סתם מחייה ילד אחד, אבל חווה הייתה הסיבה לחיות כל חי על פני הארץ, ועל כן ניתנה האות ו' בשמה. (ועד"ז נכתב כאן בפרשת כי תצא לבאר החילוק בין ה'שנואה' ל'שניאה').

וַיֵּשָׂא אֶת עֵינָיו וַיֵּרָא אֶת הַנָּשִׁים וְאֶת הַיְלָדִים וַיֹּאמֶר מִי אֵלֶּה לָךְ וַיֹּאמֶר הַיְלָדִים אֲשֶׁר הָנֵנּוּ אֶל-לְהִים אֶת עֲבָדָךְ (לג, ה)

לכאן יש לתמוה שהרי לפי המבואר בפסוק, עשו שאלו הן על הנשים והן על הילדים, ואילו יעקב לא השיבו אלא על הילדים.

והנה כבר נתבאר כאן, שהמאבק על חלקו של עשו התבטא בנישואי רחל ולאה, שאחת מהם הייתה שייכת לחלקו של עשו, והבירור בפועל היה על ידי מי מהן זו שילדה ליעקב. וזהו שאמר יעקב "כי ירא אנכי אתו פן יבוא והיכני אם על בנים" - שלא יכה עשו אם בסיבת בנים.

ולפי זה יתבאר גם המשא ומתן שהיה כאן בין ב' האחים: עשו שאלו על נשיו - 'מי אלה לך', הוי אומר שלכל הפחות אחת מהן שייכת לו. ועל כך השיבו - 'הילדים אשר הָנֵנּוּ אֶל-לְהִים אֶת עֲבָדָךְ', ובהם הוכח ונתברר ששתייהן שייכות ליעקב.

על כן לא יאכלו בני ישראל את גיד הנשה אשר על כף הירך עד היום הנה כי נגע בכף ירך יעקב בגיד הנשה: (לב, לג)

סדר הדברים בפסוק צריך ביאור, דלכאן מה שלא יאכלו בני ישראל גיד הנשה, היה צריך להיכתב מיד אחר מה שמסופר 'ותקע כף ירך יעקב', ומדוע נכתב רק מאוחר לזה, לאחר שכבר זרחה לו השמש ונתרפא.

ובכל עניין זה יש לתמוה - שהרי נתרצה עשו והודה ליעקב על הברכה, ומדוע אנו מוצאים שהמשיך להיאבק

ולפי זה יש לומר גם כאן - שבתחילה קרא יעקב שם המקום 'פניאל' - על שם המאורע שהיה לו בו, שראה את הא-לוקים כביכול פנים אל פנים. אבל לאחר שזרח לו השמש ונעשה לו נס נוסף, כבר הוחזק המקום בגילוי פני אלוקים עליו, ומעתה כבר ראוי לכנותו 'פנואל'.

וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל שְׁמֵעוֹן וְאֶל לְוִי עֲכָרְתֶּם אֹתִי לְהַבְאִישְׁנִי בִישָׁב הָאָרֶץ בְּכַנְעֲנִי וּבְפָרְזִי וְאֲנִי מְתִי מִסָּפֶר וְנֶאֱסָפָו עָלַי וְחַבּוּנִי וְנִשְׁמָדְתִּי אֲנִי וּבִיתִי: וַיֹּאמְרוּ הַכּוֹזֵנִה יַעֲשֶׂה אֶת אַחֻתָּנוּ (לד, ל-לא)

יש להבין מה טען להם יעקב ומה ענו לו בניו. והנה בתחילה נאמר "ובני יעקב באו מן השדה פשעם ויתעצבו האנשים ויחר להם מאד כי נבלה עשה בישראל לשכב את בת יעקב וכן לא יעשה". דהיינו דהיה כאן ב' דברים - 'נבלה עשה בישראל' על כך שחולל שם משפחת יעקב, 'וכן לא יעשה' - שנעשה כאן פשע חמור שלא ייעשה בשום מקום. ועל כן יצאו להילחם עם בני שכם לדרוש את נקמת יעקב ולהעניש את החוטאים.

יעקב טען לעומתם על מה שקינאו לכבודו, שלמרות שביקשו לתקן - נמצאו רק מקלקלים - 'עכרתם אתי להבאישני בישב הארץ', שהרי מעתה יאמרו שהרג יעקב את בני בריתו. ואם לקנא לכבודי באתם, היה לכם רק להרוג את שכם וליטול את דינה. ועל זה ענו לו - שמלבד מה שכאו לנקום על מה שנעשה ב'בת יעקב', גם ביקשו לתבוע את עצם החטא, מצד היותה 'אחותנו' - ועשה שכם פשע אשר לא יעשה לאף אחד, ועל כן היה ראוי להעניש את בני העיר שלא מנעו בעדו מלחטוא.

וַיֹּאמֶר אֶל-לָהִים אֵל יַעֲקֹב קוּם עֲלֵה בֵּית אֵל וְשָׁכ שָׁם וַעֲשֵׂה שָׁם מִזְבֵּחַ לְאֱ-לֹהֵי הַנִּרְאָה אֵלֶיךָ בְּבִרְחֹךָ מִפְּנֵי עֵשָׂו אָחִיךָ: (לה, א)

כאן יש לתמוה, הלא זה עידן ועידנים שעשו ספון לו בביתו שבשדה אדום אשר בהר שעיר, ומדוע דווקא עכשיו נצטווה להודות לה' שהצילו מידיו.

והנה גילו לנו חז"ל שכל כולו של מעשה דינה אינו באת לידו אלא על ידי עשו - שבבאו לפניו הטמינה יעקב

לדינה בתוך תיבה כדי שלא ייתן בה אותו רשע את עיניו. אבל בכך הייתה עליו תביעה - שאם הייתה נישאת לעשו אפשר שהייתה מחזירתו למוטב. ועל כן נענש והוצרכה דינה להישלח כדי לקרב את בני שכם - ולגרום להם לכרות ברית עם בני יעקב ולמול את עצמם.

ונמצא שמעשה זה הוא השלמה ותיקון לפגישתו עם אחיו, ואם כן רק לאחר שנסתיים וחזרה אליו ביתו, יכול לבוא להודות לה' שהיה עמו בעת ברחו מפני עשו אחיו, והשיבו בשלום אל ארץ מגורי אביו.

וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל בֵּיתוֹ וְאֶל כָּל אֲשֶׁר עִמּוֹ הָסְרוּ אֶת אֱלֹהֵי הַנֶּכֶר אֲשֶׁר בְּתֻכְכֶם וְהַטְּהָרוּ וְהַחֲלִיפוּ שְׁמֹלֹתֵיכֶם: (לה, ב-ד)

המפרשים נתקשו מה ענין אלהי ניכר להימצא בתוככי בני יעקב, וכתבו לתרץ בכמה דרכים ואופנים.

אבל כאשר נבקש ליישב המקרא ע"פ פשוטו נצטרך לומר שהרי קודם לכן שבו בני יעקב את כל נשי העיר וטפם, כמו שנאמר: "ואת כל חילם ואת כל טפם ואת נשיהם שבו ויבאו ואת כל אשר בפִּית", ואם כן נבין שעליהם אמר הכתוב - "ויאמר יעקב אל ביתו ואל כל אשר עִמּוֹ", ואותם הוצרך לצוות: "הסרו את אלהי הנכר אשר בתוככם", אחר שייתכן ואצלם עדיין מצוי ע"ז.

וּבְנֵי זִלְפָּה שִׁפְחַת לְיָהָה גִּד וְאֲשֶׁר אֵלֶּה בְּנֵי יַעֲקֹב אֲשֶׁר יָלַד לוֹ בְּפָדֵן אֲרָם: (לה, כו).

כמה שנכתב כאן - 'אלה בני יעקב אשר ילד לו בפדן ארם', נתקשו הכול - והרי בנימין לא הוי בכלל זה, שהרי נולד לאחר שכבר עלו לארץ הקודש.

והנה כאשר ילדו השפחות את בניהם נאמר 'ותלד ליעקב', וביארו המפרשים שם דאתא למימר דאף שנולדו מהשפחות, בכל זאת מתייחסים אחר יעקב וגם בהם ייקרא לו זרע. ואם כן נבין שכוונת הכתוב כמה שנכתב 'אשר יולד לו בפדן ארם' - לא אמור על בני רחל ולאה, שבהם הדבר פשוט ששייכים הם ליעקב, אלא קאי על בני השפחות שאותם הוצרך הכתוב ליחסם אליו.

להערות והארות ולקבלת הגיליון ניתן לשלוח הודעה לכתובת: levleovin@gmail.com